

ZAPISNIK

sa Pete (tematske) sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, održane 7. aprila 2021. godine

Sjednica je počela u 12 sati i 10 minuta.

Sjednici je predsjedavao Jovan Jole Vučurović, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sledeći članovi/ce Odbora: Jelena Božović, dr Strahinja Bulajić, dr Albin Čeman, Miodrag Lekić, dr Srđan Pavićević, Genci Nimanbegu i poslanik Dejan Đurović, zamjena člana Odbora dr Vladimira Dobričanina, u skladu sa članom 65 Poslovnika Skupštine Crne Gore.

Sjednici nijesu prisustvovali članovi/ce Odbora: dr Halil Duković, mr Ivan Mitrović, Mevludin Nuhodžić, Vesna Pavićević i Amer Smailović.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, mr Božena Jelušić, predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost, mr Sokolj Beganaj, samostalni savjetnik u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava, Marija Ružić Stajović, koordinatorka Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu finansija i socijalnog staranja, Milica Pajović, savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta, Lahira Duraković, savjetnica u Kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova, Dijana Popović, savjetnica u Kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova, Senad Sejdović, potpredsjednik Romskog savjeta, Milica Kovačević, koordinatorka Projekta ROMACTED u Programskoj kancelariji Savjeta Evrope u Podgorici, Nada Đurović Martinović, koordinatorka programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Ivana Ceković, koordinatorka obrazovnog programa u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Danilo Smolović, koordinator programa socijalne politike u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Slobodan Raščanin, predstavnik Predstavništva UNHCR-a u Crnoj Gori, Anjet Lanting, savjetnica UN za ljudska prava, Ivan Radojević, projekt menadžer Vestminsterske fondacije za demokratiju, Dragica Reljanović, predstavnica Vestminsterske fondacije za demokratiju, Milan Radović, programski direktor NVO "Građanska alijansa", Samir Jaha, izvršni direktor NVO „Mladi Romi”, Fana Delija, izvršna koordinatorka NVO „Centar za romske inicijative- Nikšić” i mr Nikola Raičević, predstavnik NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana”.

Sjednicu su pratili predstavnici medija.

Za sjednicu je utvrđen sledeći

DNEVNI RED:

Tematska sjednica "Djeca su djeca"

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana Roma, a u svijetlu podrške javnoj kampanji iz marta 2020. godine protiv dječjih ugovorenih brakova: svako dijete ima pravo na bezbrižno djetinjstvo i sigurno odrastanje, mogućnost da se školuje i razvija svoje potencijale

**Predstavljanje aktivnosti Crne Gore preduzetih na sprečavanju dječjih, prisilnih i ugovorenih brakova, sa fokusom na nediskriminaciju kao jedan od ciljeva utvrđenih Deklaracijom partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije, potpisanom u Poznanju 2019. godine
– ostvareni rezultati, izazovi i predstojeći planovi u ovoj oblasti**

U uvodnom obraćanju predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović podsjetio je da je Demokratski front donio odluku da njihovi poslanici neće zakazivati sjednice radnih tijela i glasati u Skupštini sve dok na dnevnom redu sjednice Skupštine ne budu Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Državnom tužilaštvu i Predlog zakona o Tužilaštvu za organizovani kriminal i korupciju. Međutim, zbog tematske prirode sjednice Odbora, ali i dubokog poštovanja prema romskoj zajednici odlučio je da se ista održi.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović je saopštio da Odbor organizuje tematsku sjednicu u susret 8. aprilu - Međunarodnom danu Roma, koji se obilježava u čast Prvog svjetskog kongresa Roma, održanog u Londonu od 8. do 12. aprila 1971. godine, što je predstavljalo jedan od najvažnijih događaja u istoriji Roma.

Ukazao je da je od strane NVO "Mladi Romi" dostavljena inicijativa za organizaciju sjednice povodom obilježavanja Međunarodnog dana Roma, što je dodatno osnažilo prethodne namjere Odbora da tematskom sjednicom obilježi ovaj važan datum.

Napomenuo je da se Odbor za ljudska prava i slobode ističe po kontinuitetu višegodišnjih aktivnosti posvećenih praćenju ostvarivanja prava romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori i unapređenju njihovog položaja u cilju postizanja njihove sveobuhvatne integracije. Takođe, podsjetio je da je svim učesnicima sjednice uz Saziv dostavljena Deklaracija partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije, potpisana u Poznanju 2019. Istakao je da prema navodima vođe projektnog tima Savjeta za regionalnu saradnju za sprovođenje aktivnosti Integracije Roma 2020 Orhana Useina, ono novo što donosi ova Deklaracija jesu "konkretni ciljevi, konkretni i ambiciozni, ali i realistični". Ti ciljevi uzimaju u obzir trenutno stanje romske populacije na Zapadnom Balkanu i obavezuju zemlje potpisnice da rade na njima. Usein je ukazao da je socijalna integracija Roma jedan od uslova za pristupanje Evropskoj uniji zbog čega je Deklaracija iz Poznanja važeća sve dok zemlje ne ostvare članstvo u EU.

Predsjednik Odbora je pozvao učesnike sjednice da se aktivno uključe u raspravu i daju svoj osvrt na postignuća u oblasti sprečavanja dječjih, prisilnih i ugovorenih brakova u cilju nediskriminacije Roma i da predstave aktivnosti koje je Crna Gora preduzela u procesu integracije Roma, kao i da, shodno nadležnosti, informišu o izazovima sa kojima se susreću u ovoj oblasti i aktivnostima koje planiraju preduzeti u predstojećem periodu. Izrazio je očekivanje da će pripadnici romske populacije sledeći praznik dočekati u boljem položaju.

Prije obraćanja pozvanih subjekata, na zahtjev NVO „Centar za romske inicijative- Nikšić" koja učestvuje u realizaciji kampanje „Djeca su djeca" prikazan je kratki video spot koji sadrži ispovijest žrtve dječjeg ugovorenog braka. Pomenuta kampanja započeta je na Međunarodni dan žena 8. marta 2020. godine od strane Vlade Crne Gore, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva rada i socijalnog staranja i Uprave policije, uz podršku Britanske ambasade u Podgorici. Takođe, prikazana je i digitalna poruka kampanje "Ne vrijeđaj mene, već promijeni

sebe”, koju će u cilju skretanja pažnje na značaj obilježavanja Međunarodnog dana Roma sprovesti NVO „Centar za romske inicijative- Nikšić” 8. aprila ove godine.

Nakon emitovanja video materijala, obratili su se: Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, mr Sokolj Beganaj, samostalni savjetnik u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava, Marija Ružić Stajović, koordinatorka Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu finansija i socijalnog staranja, Milica Pajović, savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta, Lahira Duraković, savjetnica u Kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova, Anjet Lanting, savjetnica UN za ljudska prava, Ivana Ceković, koordinatorka obrazovnog programa u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Nada Đurović Martinović, koordinatorka programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Slobodan Raščanin, predstavnik Predstavništva UNHCR-a u Crnoj Gori, Danilo Smolović, koordinator programa socijalne politike u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Milica Kovačević, predstavnica Programske kancelarije Savjeta Evrope u Podgorici i koordinatorka Projekta ROMACTED, mr Božena Jelušić, predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost, Fana Delija, izvršna koordinatorka NVO „Centar za romske inicijative - Nikšić”, Samir Jaha, izvršni direktor NVO „Mladi Romi”, mr Nikola Raičević, predstavnik NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana”, Milan Radović, programski direktor NVO "Građanska alijansa", članovi Odbora Genci Nimanbegu i Jelena Božović i predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković ocijenila je da možemo biti zadovoljni onim što je u kontinuitetu realizovano na integraciji Roma u crnogorsko društvo. U svakom izvještaju o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore mogle su se naći teme koje su odnosile na ostvarivanje prava pripadnika romske nacionalnosti. Ukazala je da su svi bitniji aspekti integracije Roma prikazani u Deklaraciji partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije. Romska djeca imaju isti korpus prava kao i sva ostala djeca. Za pohvalu je i to što su stvorene pretpostavke da svako romsko dijete može ravnopravno da ostvari prava u oblasti obrazovanja. Kad je u pitanju ova populacija, prioritet su statusna prava. U periodu od 2000. do 2015. godine u Crnoj Gori su ulagani ogromni naponi da sva izbjegla lica dobiju lična dokumenta. Primijećeno je da se kod mlađe populacije Roma kontinuirano pojavljuju problemi u ostvarivanju statusnih prava koja su osnova za ostvarivanje svih drugih prava. Neregistrovana djeca su podložnija zloupotrebama jer su "nevidljiva" za sistem, zbog čega je potrebno uložiti dodatne napore da se svako romsko dijete prilikom rođenja evidentira. U vezi sa problemom dječjeg prosjačenja predstavnici institucije Zaštitnika su 2018. i 2019. godine radili na Protokolu o postupanju organa, ustanova i organizacija u Crnoj Gori sa djecom uključenom u život i rad na ulici koji su potpisali svi državni organi, ali su učinci Protokola nedovoljni. Informisala je da je zlatna savjetnica Ombudsmana Jasmina Beriša, djevojčica koja svojom energijom i entuzijazmom pomaže integraciju svoje zajednice u crnogorskom društvu, kandidovana za Svjetsku dječju nagradu za mir. Ova nagrada dodjeljuje se jednom godišnje djeci prepoznatoj u ostvarivanju i promovisanju dječjih prava. Zlatna savjetnica, pripadnica romske populacije, pomagala je svim svojim drugarima iz naselja u periodu pandemije, jer je online nastava predstavljala veliki izazov za njih. U prethodne tri godine učestvovala je u nizu aktivnosti koje je institucija Zaštitnika sa Mrežom zlatnih savjetnika sprovodila u promovisanju pristupa djece pravdi. Mijušković je zaključila da je u ovoj oblasti nemoguće ostvariti boljitak bez saradnje institucija i pripadnika romske zajednice i ocijenila da bi pripadnici romske populacije u Crnoj Gori morali biti proaktivniji.

Samostalni savjetnik u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava mr Sokolj Beganaj je podsjetio da je ovo jubilarni praznik Roma- 50 godina od Londonskog kongresa. Smatra da je

ostvaren određeni napredak na integraciji romske i egipćanske zajednice u društvene tokove Crne Gore u svim oblastima društvenog života. Najbolji pokazatelji ovoga su brojna strateška dokumenta, usvojena od strane Vlade Crne Gore u cilju unapređenja položaja ove populacije u Crnoj Gori, a to su:

- Dekada uključivanja Roma 2005-2015;
- Strategija za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012;
- Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016 i
- Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020.

Za sva ova strateška dokumenta morali su da postoje i budžeti koji su doprinosili unapređenju i integraciji ove populacije.

Međutim, brojni su problemi i poteškoće sa kojima se suočava ova zajednica. Prema njegovim navodima, sva istraživanja pokazuju da je romska zajednica najsiromašnija i najviše diskriminisana zajednica u Crnoj Gori. Predstoje brojni izazovi sa kojima se moramo suočavati, kako bi ovoj manjinskoj zajednici pomogli i unaprijedili njihov položaj u svim segmentima društvenog života. Informisao je da je formirana radna grupa za izradu nove strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. godine i pratećeg Nacrta akcionog plana za 2021. godinu, čije usvajanje se planira tokom II kvartala 2021. U radnoj grupi za izradu Nacrta strategije učestvuju predstavnici nadležnih državnih organa, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Romskog savjeta, nevladinog sektora, Delegacije EU u Crnoj Gori, Sistema UN-a u Crnoj Gori i Savjeta za regionalnu saradnju. Strateški cilj ovog dokumenta je poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori kroz izgradnju inkluzivnog i otvorenog društva, zasnovanog na borbi i eliminisanju svih oblika diskriminacije, anticiganizma i siromaštva. Ova Strategija će biti usklađena sa svim nacionalnim krovnim i sektorskim strategijama, Strateškim okvirom EU za Rome za period 2021-2030, preporukama Savjeta EU u pogledu jednakosti, inkluzije i uključenosti Roma, Deklaracijom partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije, obavezama iz procesa pregovora Crne Gore sa EU i drugim međunarodnim obavezama Crne Gore. Crna Gora će posebno raditi na ispunjavanju svojih obaveza zacrtanih Deklaracijom.

Problemi ugovorenih brakova bili su definisani i u poslednje dvije Strategije, još od 2012. godine. Nastaviće sa rešavanjem ovog problema i u novoj strategiji. Prethodno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima, Romskim savjetom i nevladinim organizacijama organizovalo veliki broj edukacija i kampanja u svim gradovima Crne Gore i posjeta svim romskim naseljima u Crnoj Gori. Obišli su sve škole u kojima je uključena ova populacija i organizovali su roditeljske sastanke u cilju suzbijanja pojave maloljetnih i ugovorenih brakova. Cjelokupna romska i egipćanska populacija upoznata je da je zabranjeno da njihova djeca stupaju u maloljetne i ugovorene brakove.

Nema samo Crna Gora problem sa maloljetnim i ugovorenim brakovima, jer taj problem imaju i sve zemlje svijeta u kojima živi romska populacija s obzirom da je isto ukorijenjeno u običajima romske zajednice. Romi su svjesni da je taj običaj štetan i protivzakonit. Lično smatra, poznajući način razmišljanja njegovih sunarodnika, da bi većina Roma željela da ukine ovaj običaj. Maloljetni i ugovoreni brakovi koče napredak društvenih procesa i ponižavaju romsku zajednicu. Eliminacija ove pojave je veoma izazovan proces. Jedno od rješenja je da se svaki ugovoreni brak prijavi policiji, što ne podržava, a da se ogovorni subjekti adekvatno kazne.

Međutim, prema njegovom mišljenju, prihvatljivo rješenje problema maloljetnih i ugovorenih brakova u RE zajednici se ogleda u pokretanju "platforme romske zajednice o ukidanju običaja maloljetnih i ugovorenih brakova kod romske populacije u zemljama Zapadnog Balkana i

usvajanje novih vrijednosti", koja bi se nadovezala na ciljeve Deklaracije iz Poznanja. Ova platforma bi se prema njegovoj zamisli sproveda kroz četiri faze:

- u prvoj fazi bi se obavijestile zemlje Zapadnog Balkana i romska populacija u ovom regionu o pokretanju platforme. Pokretač inicijative bi bila romska zajednica iz Crne Gore,
- u drugoj fazi bi se organizovala regionalna konferencija za zemlje Zapadnog Balkana koja bi se održala 5. jula 2022. godine,
- u trećoj fazi bi se organizovale kampanje, edukacije, prezentacija platforme i prikupljanje potpisa saglasnosti za podršku platformi od strane punoljetnih pripadnika romske zajednice. Treća faza bi trajala od 5. jula 2022. godine do 5. jula 2025. godine,
- četvrta faza bi rezultirala organizacijom velike regionalne konferencije na kojoj bi bila usvojena platforma o ukidanju maloljetnih brakova u zemljama Zapadnog Balkana, koja bi se održala 5. jula 2025.

Prema zamisli mr Sokolja Beganaja, projekat bi nakon toga mogao da se proširi na zemlje Evropske unije, kao i na druge zemlje svijeta.

Koordinatorica Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu finansija i socijalnog staranja Marija Ružić Stajović istakla je da su dječji brakovi globalni fenomen koji prevazilazi etničke, socio-kulturne, geografske i demografske razlike, uprkos napretku ostvarenom u oblastima ekonomije, zdravlja, obrazovanja i usvajanja instrumenata za ljudska prava. Dječji brak je neproporcionalno više puta zastupljen kod djevojčica nego kod dječaka. Faktori koji su povod dječjim brakovima su složeni, dinamični i međusobno povezani, jer čitav splet okolnosti, kao što su siromaštvo, nedostatak mogućnosti, obrazovni status roditelja, društvene i kulturološke norme, koje mogu uključivati praksu miraza i prodaje nevjeste, te običaji i diskriminacija zasnovana na polu, mogu uticati na ovu pojavu.

Negativne posljedice dječjeg braka su brojne. Ova pojava dovodi do ranog napuštanja škole, što uzrokuje niži stepen obrazovanja i ograničeni pristup ekonomskim mogućnostima. Dječji brakovi, koji su najviše zastupljeni među RE populacijom, predstavljaju najgrublje kršenje ljudskih prava djevojčica i dječaka u Crnoj Gori. Kako bi se povećala otpornost djece RE populacije, koja je prepoznata kao posebno osjetljiva kategorija stanovništva, u kontinuitetu se sprovode edukacije o trgovini ljudima i djecom sa fokusom na sklapanje nedozvoljenih brakova i najgore oblike dječjeg rada.

Informisala je da se u Prihvatnoj stanici JU Centra za djecu i mlade „Ljubović” obezbjeđuje smještaj djeci koja se zateknu u prosjačenju, vršenju krivičnih djela ili u stanju socijalne potrebe. Prihvatna stanica u okviru Centra organizovana je kao dežurna služba koja zbrinjava djecu i omladinu u stanju socijalne potrebe. Boravak u Prihvatnoj stanici je kratak, najduže do 30 dana i tu se djeca ne smatraju, niti tretiraju kao prestupnici. Tokom boravka djeteta u Centru sprovodi se fokusirani multidisciplinarni i individualizovani pristup zasnovan na pravima djeteta uz njegovanje porodičnog integriteta, kako bi se dijete što bolje integrisalo u lokalnu društvenu zajednicu. Centar za socijalni rad podnosi i prekršajne prijave protiv roditelja maloljetnih lica zatečenih u prosjačenju zbog sumnje na zanemarivanje djeteta. Stručni radnici centara za socijalni rad roditeljima pružaju odgovarajuću pomoć i podršku i preduzimaju potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta. U skladu sa procjenom stručnih radnika, kada za to postoje uslovi, djeca mogu da borave u svojim porodicama, jer je porodica važan partner ne samo u uspjehu tretmana, već i u post-institucionalnom tretmanu.

Centri za socijalni rad postupaju u cilju prevencije pojave dječjih brakova, kao i zaštite prava i dobrobiti djece izložene takvom postupanju. Prevencija obuhvata zadovoljenje osnovnih

životnih potreba i pružanje odgovarajućih usluga licima u riziku. Centar za socijalni rad vodi postupke za zaštitu prava djeteta:

- 1) po službenoj dužnosti, kada se posumnja na postojanje okolnosti koje ukazuju na nedozvoljeni brak,
- 2) po prijavi drugih tijela i ustanova, člana porodice, djeteta i/ili građana.

Potpisivanjem Memoranduma o saradnji između JZU Dom zdravlja Podgorica i JU Centra „Ljubović“ obezbijeđena je stručna i savjetodavna podrška psihijatra djeci i njihovim roditeljima. U saradnji sa Ministarstvom prosvjete, nauke, kulture i sporta, uz saglasnost roditelja i nadležnih centara za socijalni rad, pokreću se postupci za usmjeravanje djece u odgovarajući obrazovni program u cilju sprečavanja ranog napuštanja škole i pružanja individualizovane podrške u obrazovanju. Proces usmjeravanja je od izuzetnog značaja jer se u školi i ustanovi socijalne i dječje zaštite djeci pruža odgovarajuća stručna podrška u skladu sa individualnim planom podrške.

Donošenjem Smjernica za postupanje nadležnih institucija u slučajevima prepoznavanja i procesuiranja dječjih brakova i vanbračnih zajednica pojačana je saradnja državnih tijela direktno uključenih u pitanje borbe protiv sklapanja nedozvoljenih brakova i konkretizovane su obaveze institucija koje su prethodno definisane zakonima. Izmjenama Krivičnog zakonika Crne Gore i Zakona o radu Crna Gora je napredovala u rješavanju najgorih oblika dječjeg rada. Uspostavljen je Program dostojanstvenog rada u Crnoj Gori 2019-2021. u skladu sa kojim Međunarodna organizacija rada sprovodi globalni razvojni Projekat „Mjerenje, podizanje svijesti i angažovanje politika radi unapređenja borbe protiv zloupotrebe dječjeg rada i prinudnog rada“, finansiran od strane Ministarstva rada Sjedinjenih Američkih Država. Realizacija Projekta počela je krajem 2019. na inicijativu prethodnog Ministarstva rada i socijalnog staranja, a njegovi ciljevi su unapređenje politika i kapaciteta vlada, nacionalnih organa i drugih relevantnih tijela za borbu protiv zloupotrebe dječjeg rada. Projekat će biti završen 30. juna 2021. godine, a konkretni očekivani rezultati projekta su:

- 1) ojačan nacionalni okvir za praćenje rasprostranjenosti zloupotrebe dječjeg rada sprovođenjem brze procjene rasprostranjenosti dječjeg prosjačenja;
- 2) usklađeno nacionalno zakonodavstvo sa međunarodnim standardima o zaštiti djece na radu izradom prve "Liste opasnog rada za djecu u Crnoj Gori". Takođe se očekuje da će Vlada usvojiti odgovarajući pravni akt kojim bi se definisala navedena Lista i
- 3) poboljšani kapaciteti za sprovođenje zakona i politika u vezi sa dječjim radom, uključujući i najgore oblike zloupotrebe dječjeg rada organizovanjem obuka za inspektore rada, policijske službenike i socijalne radnike.

Ukazala je da je Direktorat za socijalnu i dječju zaštitu dao sledeće Preporuke kojima navode da je potrebno: unaprijediti i podsticati dobru saradnju između svih državnih resora koji se bave pitanjima RE populacije (pravda i ljudska i manjinska prava, bezbjednost, obrazovanje, zdravlje, socijalna i dječja zaštita), razvijati saradnju sa međunarodnim organizacijama i NVO sektorom, zajednički planirati i sprovođiti RE projekte, obazrivo i svrsishodno sprovođiti Regionalni stambeni program koji nikako ne smije segregisati RE populaciju i stvarati getoizirana romska naselja, jer to negativno utiče na sve druge aspekte integracije RE populacije u crnogorsko društvo, njegovati direktnu saradnju sa romskom zajednicom u Crnoj Gori, a pritom imati na umu da aktivnosti svih zainteresovanih strana u ovom procesu se uvijek i isključivo moraju voditi principom poštovanja ljudskih prava, a posebno najboljim interesom djeteta i jednakim pristupom pravima.

Savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta Milica Pajović ukazala je da se konstantno ulažu naponi na obezbjeđivanju jednakog pristupa kvalitetnom obrazovanju u čemu su

postigli vidne rezultate. U tim naporima često se ispostavljaju prepreke koje prevazilaze nadležnosti Ministarstva, zbog čega je neophodna aktivna saradnja sistema sa različitim partnerima, najviše sa pripadnicima nevladinog sektora. U cilju povećanja prisustva romske djece u školama izgrađene su spona sa različitim institucijama društva. Ministarstvo je uključeno u izradu Nacrta strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. godine kojom će biti definisane određene važne aktivnosti, a planirano je i uvođenje romskog jezika u obrazovni sistem. Održana je Međunarodna konferencija na temu romskog jezika u okruženju na kojoj su razmijenjena iskustva i dobijena saznanja o dobroj praksi i mogućnostima koje bi mogli da iskoristimo u našoj zemlji. Mišljenja je da je potrebno formirati tim koji će napraviti program za izučavanje romskog jezika kao izbornog predmeta u Crnoj Gori. Neophodno je izraditi program i udžbenike na romskom jeziku. Svake godine se ponavlja konkurs za romske studente koji žele da se obrazuju na fakultetima u okruženju kako bi predavali romski jezik, ali do sada nije bilo zainteresovanih kandidata. U oblasti obrazovanja zabilježen je značajan porast broja upisane romske i egipćanske djece u školama – tokom 2001/2002. školske godine osnovne škole je pohađalo oko 500 romske i egipćanske djece, a tokom 2019/2020. više od 1.800 RE djece. Ali to nije jedini cilj, jer su ciljevi mnogo komplikovaniji i složeniji. Rani razvoj djece je veoma važan, a najveći napredak primijećen je u oblasti osnovnog obrazovanja. Obezbijeđeni su besplatni udžbenici za sve učenike RE populacije, ali i prevoz do škole i nazad za više od 600 učenika. Takođe, uspostavljen je Protokol koji predviđa konkretne korake u slučaju ranog otkrivanja namjere romske djece da napušte školu. Uz podršku Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, unaprijeđena je MEIS aplikacija koja predstavlja sistem informacija u vezi sa obrazovanjem u Crnoj Gori. MEIS aplikacija dozvoljava praćenje uporednih informacija i ostvarenih rezultata po godinama. U Ministarstvu su posebno ponosni na uvođenje socijalnih saradnika. U osnovnim školama angažovana su 22 saradnika u socijalnoj inkluziji koji su od izuzetne važnosti za djecu koja dolaze iz RE porodica. Na osnovu statističkih podataka uočeno je da djeca rano napuštaju školu, naročito u sedmom, osmom i devetom razredu. Nastavljeno je pružanje podrške RE populaciji – svim redovnim učenicima srednje škole dodjeljuje se mjesečna stipendija u iznosu od 60 eura, a studentima 150 eura. Ukazala je da su posebno zadovoljni što je NVO „Mladi Romi“ uvela institut nastavnika – mentora što je doprinijelo postizanju vidnih rezultata. Svaki nastavnik ima do troje djece kojoj se posebno posvećuje i vodi računa o njihovim školskim uspjesima. Ministarstvo pruža podršku osobama koje su žrtve trgovine ljudima u vidu besplatnog povratnog prevoza od skloništa do obrazovne ustanove. Trenutno je u izradi Nacrt zakona o visokom obrazovanju u kojem je akcenat na afirmativnoj akciji sa ciljem da se prava studenata RE populacije izjednače sa pravima studenata sa invaliditetom, a Ministarstvo je uključeno i u izradu Nacrta strategije za borbu protiv trgovine ljudima. Uz pomoć Američke ambasade u Crnoj Gori, organizacije HELP, UNICEF-a i drugih, Ministarstvo je posebnu pažnju posvetilo pripadnicima RE populacije – sprovedene su posebne aktivnosti u cilju prevazilaženja problema deprivacije i radi postizanja kontinuiteta obrazovanja djece, dok su aktivisti Crvenog krsta dostavljali obrazovne materijale učenicima RE populacije. U daljem periodu biće odrađena analiza postignutog u zavisnosti od čega će preduzeti odgovarajuće mjere. Ocijenila je da posljedice dešavanja za vrijeme pandemije COVID-19 tek treba da se izmjere.

Savjetnica u Kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova Lahira Duraković informisala je da je Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, koji je multisektorsko tijelo za rješavanje najtežih slučajeva nasilja u porodici, u prethodne dvije godine radio na dva slučaja dječjih i ugovorenih brakova koje je uspio da riješi uz saradnju sa institucijama u Crnoj Gori i Interpolom u jednoj od susjednih država. U Operativnom timu učestvuje pripadnica romske

populacije koja svojim zalaganjem značajno doprinosi kvalitetu rada. Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima u 2020. godini je za pet osoba odredio status žrtve trgovine ljudima u oblasti dječjeg i ugovorenog braka. Vlada je početkom 2021. godine raspisala Javni poziv za studente RE populacije za stažiranje u državnim institucijama, preko kojeg je jedno lice angažovano u Ministarstvu unutrašnjih poslova. Navedeno lice će se istraživanjem, posebno u dijelu pravnih akata, osposobiti kako bi moglo svojoj zajednici da približi uslove za ostvarivanje određenih prava, a pružanjem određenih inputa pomaže Ministarstvu na putu unapređenja prava romske zajednice. U narednom periodu Ministarstvo će aktivno raditi na zaštiti ljudskih prava i sloboda i borbi protiv diskriminacije. U Ministarstvu su otvoreni za sve inicijative i predloge kojima bi se unaprijedio status ove ranjive kategorije stanovništva.

Savjetnica UN za ljudska prava Anjet Lanting podsjetila je na ključne nalaze specijalne izvjestiteljke UN za trgovinu ljudima, posebno ženama i djecom koja je tokom novembra 2019. godine posjetila Crnu Goru. Specijalna izvjestiteljka je ukazala da je, u vezi sa RE populacijom, prepoznat napor Crne Gore u oblasti podizanja svijesti, obrazovanja, ranog školovanja, stanovanja i zapošljavanja. Izmjenom zakonodavstva predviđeno je postojanje nezakonitih brakova, ali je izražena sumnja da se Krivični zakonik Crne Gore ne primjenjuje dosljedno u svim situacijama. Komitet UN za prava djeteta i Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije tražili su tokom Opšteg periodičnog pregleda (UPR) Savjeta za ljudska prava UN-a za Crnu Goru da se preduzmu određene aktivnosti kada su u pitanju prevencija dječjih brakova, obezbjeđivanje skloništa za žrtve dječjih brakova, kao i da se obezbijede dovoljni resursi za sve institucije, naročito Operativnom timu. Podsjetila je da je Generalni sekretarijat UN-a iskazao svoju odlučnost i posvećenost jačanju zaštite ljudskih prava i sloboda i borbi protiv svih vrsta diskriminacije Roma, stereotipa i govora mržnje. Fenomen dječjih brakova povod je za zabrinutost ne samo u Crnoj Gori, već i na svjetskom nivou. S tim u vezi, Sistem UN-a već pomaže Vladi Crne Gore. Na kraju izlaganja, zahvalila je na prikazanom videu i na veoma značajnim informacijama dobijenim na sjednici od strane predstavnika institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i nadležnih ministarstava.

Koordinatorica obrazovnog programa u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Ivana Ceković ukazala je da UNICEF aktivno pruža podršku integraciji romskih žena i djece u društvu. U tom pogledu, pozdravila je uložene napore Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta. Smatra da nije dovoljno raditi na povećanju stope upisa djece, već i na povećanju kvaliteta obrazovanja. Prema nalazima istraživanja vezanog za RE populaciju, svega 16% djece pohađa predškolsko obrazovanje, svako drugo dijete završi osnovnu školu, svega 7% učenika upiše srednju školu, a samo 3% završi srednju školu. Za rješavanje ovog problema, pored obrazovnog potrebno je uključiti i druge sektore, kao i organizacije civilnog društva koje su dobri partneri u prevazilaženju identifikovanih izazova. Pohvalila je zajednički multisektorski rad koji je ostvaren u vezi sa Nacrtom strategije za socijalnu inkluziju RE u Crnoj Gori, ali i naglasila da je potrebno ubrzati rad na donošenju ovog dokumenta. Postoji izuzetno veliki jaz kada su u pitanju digitalne vještine djece, nastavnika i roditelja. U tom smislu, fokus treba staviti na terenski rad. Pored toga, potrebno je angažovati veći broj saradnika u socijalnoj inkluziji koji bi, pored osnovnog, trebalo da obuhvate i predškolsko i srednje obrazovanje. Takođe, potrebna je veća i snažnija opredijeljenost sistema na polju suzbijanja dječjih brakova.

Koordinatorica programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nada Đurović Martinović ukazala je da je veoma važna međusektorska saradnja za suzbijanje dječjih, ugovorenih i prisilnih brakova, ali i dječjeg prosjačenja, posebno na lokalnom nivou. U svakoj lokalnoj zajednici mora se uspostaviti jača veza između policije, sektora socijalnog rada,

obrazovanja, sudstva i ostalih. Servisi podrške porodicama u riziku moraju biti dodatno osnaženi i dostupniji. Veoma je bitno da aktivnosti koje se sprovode uvijek uključuju pripadnike romske i egipćanske populacije, ali i da se ulaže u ekonomsko osnaživanje djece, posebno djevojčica. Prema podacima MICS iz 2018. godine, stopa dječjih brakova među opštom populacijom je niska, ali je veoma visoka među RE populacijom – 55% djevojčica i 25% dječaka stupaju u brak prije 18. godine. Komitet UN za prava djeteta je preporučio da jedna od aktivnosti za smanjenje ove stope bude izmjena Porodičnog zakona koji trenutno ostavlja mogućnost sklapanja braka prije 18. godine, kao i da bi ovo trebalo da bude nova aktivnost u novoj strategiji za inkluziju Roma.

Predstavnik Predstavništva UNHCR-a u Crnoj Gori Slobodan Raščanin ukazao je da je Crna Gora u značajnoj mjeri povećala procenat upisa pripadnika RE populacije u registar rođenih, kao i da je jedna od dvadesetak država svijeta koja je uvela posebnu proceduru za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva. Ako ovo pitanje ostane u visokom fokusu nadležnih organa, Crna Gora ima jedinstvenu priliku da do 2023-2024. u potpunosti riješi pitanje statusa lica bez državljanstva. Zbog toga se pridružuje apelu zamjenice Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežane Mijušković da rješavanje statusnih prava pripadnika romske populacije ostane visoko na listi prioriteta državnih organa.

Koordinator programa socijalne politike u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Danilo Smolović smatra da u narednom periodu sva strateška dokumenta treba razmatrati u tekućoj godini za narednu godinu. Budžet koji je predviđen za određenu godinu mora biti usklađen sa potrebama akcionih planova. U Deklaraciji partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije su postavljeni ostvarivi ciljevi, ali je na njihovom ostvarivanju potrebno mnogo više raditi. Sistem monitoringa ispunjenja Deklaracije još uvijek nije uspostavljen.

Predstavnica Programske kancelarije Savjeta Evrope u Podgorici i koordinatorka Projekta ROMACTED Milica Kovačević informisala je da je početkom 2021. godine nastavljena druga faza Projekta koji se regionalno realizuje u sedam zemalja. Projekat je pokrenut na zajedničku inicijativu Savjeta Evrope i Evropske unije, a u Crnoj Gori se realizuje u osam opština (Bar, Berane, Bijelo Polje, Herceg Novi, Nikšić, Podgorica, Tivat i Ulcinj). U okviru Projekta predviđeno je jačanje kapaciteta romskih zajednica na individualnom i kolektivnom nivou radi njihovog učešća u procesu donošenja odluka i osnaživanja svijesti o sopstvenim pravima, kao i jačanje kapaciteta lokalnih samouprava radi veće posvećenosti pitanjima socijalne inkluzije Roma. Projektom su podržane inicijative za unapređenje položaja Roma i smanjenje jaza između Roma i drugih etničkih grupa. Povodom 8. aprila Međunarodnog dana Roma pozvani su svi partneri da na simboličan način iskažu svoje poštovanje prema romskoj kulturi i tradiciji, kao i posvećenost socijalnoj inkluziji Roma, tako što će javne institucije i pojedini simbolični objekti u Crnoj Gori biti osvijetljeni u bojama romske zastave. Ovoj inicijativi se odazvala i Skupština Crne Gore. Savjet Evrope će pružiti podršku ukupnim naporima institucija u Crnoj Gori na nacionalnom i lokalnom nivou u cilju bolje inkluzije Roma u društvu. Izrazila je nadu da će se nastaviti aktivnosti na podizanju svijesti kako bi se pojedini romski običaji mijenjali.

Predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost mr Božena Jelušić izjavila je da mentalitet crnogorskog društva sprečava romsku zajednicu da zaista ostvari punu jednakost i pristup mogućnostima. U Crnoj Gori postoje dvije ugrožene grupacije – to su LGBTIQ populacija i romska zajednica. Ukazala je da rezultati istraživanja iz 2020. godine pokazuju da postoji visok stepen diskriminacije prema romskoj zajednici – 84,4% građana Crne Gore ne bi voljelo da bude u bliskom srodstvu sa pripadnikom romske populacije. Ova oštra distanca je još više multiplikovana siromaštvom i krizom koju je prouzrokovao virus COVID-19. Ukazala je da se prilikom dodjele stanova romskoj populaciji vrši segregacija. U Crnoj Gori postoje škole koje ne

pohađaju romska djeca, zato što rukovodstvo tih škola ne želi da ih primi. Medijatori u obrazovanju su tek sada počeli da doprinose. U primorskim gradovima Crne Gore Romima je izuzetno teško da ostvare pristojno stanovanje, a predsjednik opštine Budva nije imao razumijevanje za njenu inicijativu u vezi sa ovim pitanjem. Pripadnici RE populacije, koji rade kao radnici Komunalnog preduzeća žive u naselju Palestina u Budvi čije bi uređivanje koštalo koliko troškovi organizacije jednog dočeka Nove godine. Diskriminacija RE populacije se dodatno multiplikuje ukoliko se radi o ženskoj osobi, osobi sa invaliditetom ili osobi drugačije seksualne orijentacije. U vezi sa stanjem romske populacije u Crnoj Gori, ocijenila je da je prezentacija Roma u medijima stereotipna i skoro nepostojeća, da u Crnoj Gori još uvijek nije uspostavljen adekvatan multisektorski pristup i da je broj afirmativnih akcija nedovoljan. Dječje prosjačenje ili maloljetnički brakovi nijesu mentalitetski problemi RE populacije, nego se korjen problema ogleda u distanciranju ove populacije od društva. Romi zaslužuju da imaju političke predstavnike koji će omogućiti da se i njihov glas čuje. Zaključila je da problemi romske zajednice i svojevrsni rasizam koji je prisutan ne služi na čast građanima Crne Gore.

Izvršna koordinatorka NVO „Centar za romske inicijative- Nikšić” Fana Delija zahvalila je na prikazivanju njihovih video zapisa na početku sjednice. Informisala je da je kao romska aktivistkinja prva pokrenula problem dječjih ugovorenih brakova još 2011. godine, kao i da su zabilježili da je najmlađa žrtva imala samo 11 godina. Ukazala je da se član 444 Krivičnog zakonika Crne Gore nije pokazao adekvatnim u suzbijanju dječjih i ugovorenih brakova, zbog čega bi trebao biti izmijenjen. Počinioci se kažnjavaju samo u slučajevima kada se dokaže da su primili novac za dječji ugovoreni brak, zbog čega više od 85% slučajeva nije procesuirano. U Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima trebalo je da budu uključeni članovi RE zajednice. U Crnoj Gori ne postoji sklonište za žrtve dječjeg ugovorenog braka. Trenutno se smještaju na dvije različite lokacije – u Bijeloj i u Skloništu za žrtve trgovine ljudima u Danilovgradu. Država i njene institucije bi trebalo da ojačaju ženske romske organizacije da se bave ovim problemom. Ovo iz razloga što su svi slučajevi romskih dječjih ugovorenih brakova identifikovani od strane NVO „Centar za romske inicijative- Nikšić” koji ne funkcionise u odgovarajućim prostornim kapacitetima, dok aktivistkinje ove nevladine organizacije nijesu adekvatno zaštićene.

Izvršni direktor NVO „Mladi Romi” Samir Jaha pozvao je predsjednika Odbora Jovana Jola Vučurovića da u toku aprila posjeti ovu nevladinu organizaciju, što je predsjednik Odbora prihvatio. Jaha je ocijenio da je predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost mr Božena Jelušić objektivno prikazala situaciju u kojoj se nalazi crnogorsko društvo. Izjavio je da je za pohvalu što Crna Gora obezbjeđuje stipendije koje se dodjeljuju učenicima srednjih škola i studentima. Sa druge strane, nije dobro što pojedini saradnici u socijalnoj inkluziji RE u obrazovanju ne poznaju romski jezik i što status ovih lica nije regulisan na adekvatan način. Iako daju značajan doprinos da romska djeca redovno pohađaju škole, saradnici u socijalnoj inkluziji RE populacije nemaju status kao i ostalo nastavno osoblje i nijesu angažovani tokom cijele godine. Kada se govori o uspjehu djece, analiza je pokazala da prosječna ocjena romske djece u osmom i devetom razredu osnovne škole iznosi 2,3 – dovoljan. Teško se može očekivati da će djeca sa takvim uspjehom upisati kvalitetnije srednje škole. Prema podacima Univerziteta Crne Gore, u posljednjih deset godina svega 11 pripadnika RE populacije završilo je fakultet. Dakle, i dalje postoji prostor za unapređenje, iako su najveća postignuća Crne Gore ostvarena u oblasti obrazovanja RE populacije. Polovina od ukupnog broja romske djece koja pohađaju predškolsko obrazovanje pohađa jedan vrtić na Koniku kojeg pohađaju samo romska djeca, što ne bi smjelo da bude princip u 21. vijeku. RE zajednica živi u 13 opština u Crnoj Gori, a različiti lokalni akcioni planovi nijesu podržani adekvatnim budžetskim sredstvima opština. Prema njegovom mišljenju, nijedna institucija u Crnoj

Gori nije se ozbiljno bavila problemom dječjeg prosjačenja. Politička volja se iskazuje izdvajanjem budžeta – sredstva se moraju izdvajati za suštinsko rješavanje određenih pitanja, a ne samo deklarativno. Iako je predstavnica Ministarstva finansija i socijalnog staranja dala preporuke za smanjenje segregacije, upravo je prethodno Ministarstvo rada i socijalnog staranja bilo koordinator Regionalnog projekta izgradnje 23 zgrade na Koniku u kojima danas živi 1.200 potpuno izolovanih ljudi. Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta mora da vodi računa da se romska djeca upisuju u različite škole. Tokom 2020. godine postignut je određeni napredak u vezi sa tim pitanjem i te se aktivnosti moraju nastaviti. U vezi sa pitanjem lične dokumentacije, postignut je vrlo značajan napredak, posebno ako govorimo o kategoriji domicilne romske populacije, državljana Crne Gore. Ipak, preostao je mali broj najkomplikovanijih neriješenih slučajeva kojima se treba baviti. U protekle tri godine zabilježena su četiri slučaja ugovorenih brakova, ali to je nešto što je potrebno posmatrati u kontekstu razvoja jedne zajednice, jer je čak i u Crnoj Gori prije 30 do 40 godina bilo ugovorenih i maloljetnih brakova.

Predstavnik NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana“ iz Berana mr Nikola Raičević iskazao je duboku zahvalnost što je izvršni direktor ove nevladine organizacije Sultan Beća pozvan za učesće na tematskoj sjednici, budući da je on član Radne grupe za izradu Nacrta strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. godine. S tim u vezi, Raičević je izdvojio najbitnije stavke koje je Sultan Beća izložio tokom rada u Radnoj grupi:

- formiranje tijela koja će se baviti zaštitom prava i zabranom diskriminacije RE populacije;
- u oblasti stanovanja: poboljšavanje stambenih uslova pripadnika RE populacije, naročito u Beranama izgradnjom socijalnih stanova. Posebno je loše stanje u naselju Riversajd, budući da se u stambenim objektima pojavljuju poplave i vlaga, a stanovnici su getoizirani;
- potrebno je izmijeniti Zakon o svojinsko-pravnim odnosima, jer se određenim odredbama ovog Zakona suspenduju mogućnosti za dobijanje povoljnosti Regionalnih stambenih fondova, kao što je to zabilježeno u slučaju dodjeljivanja stanova od strane prethodnog Ministarstva rada i socijalnog staranja.

Pored navedenog, u oblasti obrazovanja, upućene su pohvale prethodnom Ministarstvu prosvjete, kao i Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta na doprinosima u vezi sa učenicima RE populacije, među kojima se izdvajaju: promocije za upis u predškolske ustanove, osnovne i srednje škole, kao i fakultete, Protokol o prevenciji ranog napuštanja školovanja u osnovnim kolama, oslobađanje plaćanja troškova vanrednog polaganja za učenike srednje škole, edukacije i treninzi roditelja, programi opismenjavanja i sl. Međutim, ključno pitanje koje treba da se riješi jeste status saradnika u socijalnoj inkluziji RE populacije – medijatori bi trebalo da imaju ugovor o radu na neodređeno vrijeme kao i svi zaposleni u vaspitno-obrazovnim ustanovama, jer se u suprotnom vrši diskriminacija. U vezi sa tim, Zaštitnik je donio Mišljenje, a predstavnik NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana“ iz Berana mr Nikola Raičević je iz relevantnog Mišljenja koje je potpisala zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Nerma Dobardžić citirao:

"Zaštitnik ne može, a da ne primijeti da broj izvršilaca u ustanovama koje realizuju javno važeće obrazovne programe prema Pravilniku na koji se poziva Ministarstvo (prosvjete), nije uslovljen brojem djece odnosno učenika samo kada su u pitanju saradnici u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana, već i drugi kadar – stručni saradnici, saradnici, administrativno-računovodstvena služba, tehnička služba itd. Stoga, prema mišljenju Zaštitnika tvrdnja da se saradnici u socijalnoj inkluziji ne mogu zaposliti na neodređeno zbog toga što broj angažovanih

saradnika zavisi od broja učenika – jedan saradnik na 70 učenika, nije prihvatljiva. Sa druge strane ni tvrdnje da za saradnika u socijalnoj inkluziji nije moguće da zasnuju radni odnos zbog činjenice što školska godina traje od septembra do juna, a koja je eksplicitno izražena u Izvještaju o sprovođenju Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori za 2019. godinu, nema karakter razumnog opravdanja. U odnosu na prvu tvrdnju, Zaštitnik ne spori da je broj angažovanih saradnika u socijalnoj inkluziji uslovljen brojem učenika iz romske i egipćanske populacije, međutim ta činjenica, kao što nije smetnja za stalno angažovanje drugog naprijed navedenog kadra, ne može predstavljati stvarnu smetnju ni za angažovanje na neodređeno vrijeme saradnika u socijalnoj inkluziji, sve dok postoji potreba za njihovim radom saglasno evidentiranom broju učenika. U odnosu na drugu tvrdnju Zaštitnika, ističe da ona nema potencijal ne samo razumnog i objektivnog opravdanja već se u suštini duboko temelji na paušalnom i proizvoljnom pristupu. Zbog toga postavlja se pitanje da li i za drugi kadar obrazovnog sistema školska godina traje od septembra do kraja juna. Od nespornog potvrđenog odgovora na ovo pitanje, Zaštitnik smatra da obje tvrdnje Ministarstva prosvjete nemaju karakter razumnog i objektivnog opravdanja koje se sagledava u postojanju legitimnog cilja i razumnog odnosa srazmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želio ostvariti. Imajući u vidu prednja razmatranja dovedena u vezu sa činjenicama i okolnostima predmeta, Zaštitnik je mišljenja da je nepostupanjem Ministarstva prosvjete po Strategiji i akcionim planovima izvršena diskriminacija prema saradnicima u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana. Stoga, Ministarstvo prosvjete suprotno zahtjevima člana 8 stav 1 i člana 17 stav 2 Ustava Crne Gore, Protokola broj 12 za Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i člana 16 stav 1 Zakona o zabrani diskriminacije, nije pružilo objektivno i razumno opravdanje za neispravljanje činjenične nejednakosti o primjeni strateških dokumenata. Slijedom izloženog, Zaštitnik je mišljenja:

- da je prema saradnicima u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja izvršena diskriminacija po osnovu pripadnosti grupi, a u vezi sa povredom prava rada i po osnovu rada, zbog čega upućuje u konačnom preporuke Ministarstvu prosvjete da u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja preduzme mjere na unapređenju radno-pravnog statusa saradnika u socijalnoj inkluziji;

- da u konsultacijama i koordinaciji sa javnim ustanovama u obrazovanju na temelju analize statističkih pokazatelja o broju djece iz romske i egipćanske populacije koji pohađaju, odnosno koji će pohađati javno važeće programe obrazovanja, da saglasnosti na akte u unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta kojima bi se predvidjelo radno mjesto saradnik u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja;

- da aktivnosti i mjere iz nove Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori i pratećih akcionih planova u odnosu na zapošljavanje saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja, u potpunosti realizuje bez izuzetaka po pitanju zasnivanja radnog odnosa na neodređeno.

Da su preporuke Ministarstvu da prilikom izrade, odnosno usvajanja nove Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori, sa dužnom pažnjom uzmu u razmatranje stavove Zaštitnika iznijete u ovom Mišljenju, te planiranim aktivnostima i mjerama obezbijede da saradnici u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja mogu zasnovati radni odnos na neodređeno.”

Za NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana" nije sporno da su Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava imali velike zasluge u pogledu socijalne inkluzije Roma i Egipćana, ali je potrebno što prije riješiti navedeno pitanje kako bi se otklonila diskriminacija prema medijatorima u oblasti obrazovanja.

Takođe, predstavnici NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana" su predložili da se za opštinu Bijelo Polje obavi stručno usavršavanje saradnika za socijalnu inkluziju u oblasti zdravstva i pokrenu različite kampanje u promociji zdravlja. U oblasti građanskog statusa, odnosno ličnih dokumenata, predložili su besplatno pružanje pravne pomoći za pripadnike RE populacije prilikom regulisanja pravnog statusa od strane nadležnog Ministarstva i putem projektnih aktivnosti nevladinog sektora.

Raičević je izjavio da u Osnovnoj školi "Radomir Mitrović" u Beranama, u kojoj je zaposlen, rade dva medijatora i trenutno je pohađa 140 učenika pripadnika RE populacije. Istakao je da se u školi sprovodi važan projekat od strane NVO "Mladi Romi" tokom posljednje tri godine, koji je veoma značajan za učenike RE populacije jer doprinosi boljem uspjehu i postignućima učenika. Takođe je istakao značaj projekta ROMACTED u kojem je izvršni direktor NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana" Sultan Beća angažovan kao facilitator. Pored dva medijatora u Osnovnoj školi, u Domu zdravlja u opštini Berane zaposlen je jedan medijator u oblasti zdravstva, dok u Komunalnom preduzeću u Beranama radi samo jedan pripadnik RE populacije, zbog čega je potrebno više raditi na zapošljavanju i socijalnoj inkluziji ove populacije. Na kraju je pozvao predsjednika Odbora da posjeti Osnovnu školu "Radomir Mitrović" u Beranama kako bi se upoznao sa djecom, mentorima, nastavnicima i rukovodstvom škole, kao i svima akterima iz oblasti obrazovanja, što je predsjednik Odbora prihvatio.

Programski direktor NVO "Građanska alijansa" Milan Radović smatra da pripadnici romske populacije nemaju mnogo razloga za slavlje, što je potvrđeno činjenicama koje su se čule na sjednici, kao i u mnogim izvještajima institucija, kao što su Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore i brojne međunarodne i nevladine organizacije. Problemi su u manjoj ili većoj mjeri iz godine u godinu isti, a pozitivni pomaci u svim oblastima oslikavaju samo određena pomjeranja koja u krajnjem ne dovode do popravljavanja položaja RE populacije. Neophodno je uraditi detaljnu analizu o tome zašto se danas, pored višegodišnjeg ulaganja novca za rješavanje problema ove populacije, Romi i dalje susreću sa višestrukom diskriminacijom. Mišljenja je da su romska djeca posebno diskriminisana u okviru svoje zajednice. Za pohvalu je što je Odbor organizovao tematsku sjednicu o ovom veoma značajnom pitanju koje se vezuje za RE populaciju, uz ocjenu da je podrška države u brojnim drugim oblastima vidljivija nego u ovoj. Možda je loš položaj RE populacije rezultat toga što su nevladine organizacije i RE populacija ostavljeni da se sami bore za poboljšanje položaja RE populacije u društvu, dok bi sama država trebala da se suočava sa ovim problemom. Ukazao je da su dječji brakovi u prošlosti bili karakteristični i za druge kulture, ali su ti običaji sa napretkom društva promijenjeni. Zadatak države je da se suoči sa ovom pojavom i da ispita zbog čega se pojedini slučajevi ne procesuiraju i "čuvaju u ladicama". Stanje je nažalost takvo da ovaj teret isključivo nose nevladine organizacije i pojedinci iz RE zajednice. Potrebno je pomenuti koliko je država u vremenima zdravstvene krize uspjela da smanji diskriminaciju djece RE populacije, te u narednom periodu povesti računa o ekonomsko-socijalnom položaju djece. Da bi došli do zadovoljavajućeg kvaliteta obrazovanja RE djece potrebno je da romski jezik govore ne samo mentori u obrazovanju, već i nastavno osoblje. Takođe, vrlo je važno da se nadležne institucije posebno posvete periodu šestog, sedmog i osmog razreda RE djece, zbog toga što svi pokazatelji ukazuju da je stopa napuštanja škole najveća u ovom uzrastu. S tim u vezi smatra da se politike moraju preispitati.

Drugo vrlo važno pitanje je pružanje besplatne pravne pomoći licima bez regulisanog pravnog statusa i onima koji su u riziku od apatridije. Danas postoje primjeri da neregistrovana RE djeca imaju svoju djecu koja takođe nemaju regulisan pravni status. U takvim situacijama sistemu je mnogo teže da zaštiti ljudska prava ove djece. Mišljenja je da Odbor za ljudska prava i

slobode u narednom periodu treba da nastavi da pruža podršku ostvarivanju prava ranjivih kategorija društva.

Koordinatorica Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu finansija i socijalnog staranja Marija Ružić Stajović istakla je da u Ministarstvu nažalost ne postoji direkcija koja se bavi romskom populacijom, koja je postojala u ranijem periodu. Pošto tek nedjelju dana radi na poziciji koordinatorice Direktorata, trenutno joj je prioritet da otkrije sve probleme. Lično smatra da se Regionalni stambeni projekat nije dobro sprovodio zbog segregacije i stvaranja getoiziranih romskih naselja. Smatra da takva praksa koči sve druge aspekte integracije RE populacije u društvu. Istakla je da je Direktorat otvoren za svaku vrstu saradnje kako bi se došlo do boljeg položaja i integracije cjelokupne romske populacije.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković ukazala je da prilikom ocjenjivanja prethodnih aktivnosti treba imati u vidu istorijat svih odnosa koji su postojali. U vezi sa pitanjem segregacije, podsjetila je da je rješavanje stambenog pitanja RE populacije na Koniku bilo jedno od uslova za pretpristupne pregovore Crne Gore sa Evropskom unijom. Ono što je urađeno u tom trenutku bilo je jedino moguće rješenje koje nije zavisilo samo od naših građana, odnosno tadašnje vlasti, već i od međunarodnih partnera koji su za realizaciju projekta na Koniku izdvojili ogroman novac i na taj način dali svoju saglasnost za sprovođenje projekta. Naravno da u narednom periodu treba raditi na način da se ne desi slična situacija.

Savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta Milica Pajović istakla je da je obrazovanje ogledalo društva, odnosno široka društvena slika u kojoj se sve ogleda. Svi narodi u Crnoj Gori su mali i manjinski, ali zajedno su veliki. Na sjednici se moglo primijetiti da postoje zajednički ciljevi koji se baziraju na tome da niko u Crnoj Gori ne bude ugrožen, a ponajmanje pripadnici romske populacije. Zajednička je želja da medijatori u obrazovanju dobiju ugovore na neodređeno vrijeme radi njihove sigurnosti kada se za to stvore objektivni uslovi. Da to nije namjera, sigurno se ne bi sprovodio proces otvaranja navedenih radnih mjesta. Mnogo je urađeno na standardizaciji i akreditaciji zanimanja medijatora kako bi ga prihvatio Nacionalni savjet za obrazovanje, na usklađivanju Pravilnika o normativima i standardima za sticanje sredstava iz javnih prihoda za ustanove koje realizuju javno važeće obrazovne programe, na osmišljavanju programa akreditovane obuke za medijatore i na određivanju broja učenika za koje će biti zadužen medijator, kao i škola u koje će se medijatori zaposliti. Na konkursima za radno mjesto medijatora u obrazovanju u početku se nije javljao dovoljan broj pripadnika RE populacije. U Ministarstvu su smatrali da je mnogo bolje imati saradnike nezavisno od njihove pripadnosti određenoj populaciji nego iste ne posjedovati i da će se vremenom povećati interesovanje pripadnika RE populacije za ovo radno mjesto. Na konkursu je veliki broj ljudi pokazao interesovanje za ovo radno mjesto, ali su se na kraju pojavile samo četiri osobe, što je prouzrokovalo neracionalno trošenje sredstava. Ministarstvo je spustilo kriterijume i uslove zapošljavanja na ovom radnom mjestu – za medijatora je sada dovoljno imati III nivo srednjoškolskog obrazovanja. Posao medijatora obuhvata aktivnu komunikaciju između RE porodice i škole i saradnju sa djecom. Medijatori takođe prisustvuju prilikom prevoza djece do i od škole i RE porodicama promovišu benefite obrazovanja. Njihovo prisustvo ohrabruje pripadnike RE populacije da pohađaju školu. Međutim, oni se ne mogu baviti obrazovanjem učenika i ne mogu biti zamjena za nastavnike. Postavlja se pitanje da li treba segregisati zanimanje medijatora kako bi pripadalo samo RE zajednici. Poznavanje romskog jezika jeste problem, ali čak ni svi Romi ne govore romski jezik ili razumljivi dijalekat romskog jezika. U narednom periodu Ministarstvo će izvršiti analizu kvaliteta zanimanja medijatora i utvrditi da li postoje određene nepravilnosti. Potrebno je utvrditi i da li nastavnici koriste prisustvo medijatora kako ne bi komunicirali sa RE porodicama, što ne bi bilo

dobro. Uvođenje ovog radnog mjesta bila je inkluzivna mjera za popravljavanje trenutnog stanja, koja je trebala da bude samo privremena. Ovo iz razloga što u budućnosti ne bi trebalo da postoji potreba za praćenjem roditelja RE populacije u vezi sa ispunjavanjem njihovih zakonskih obaveza iz oblasti obrazovanja. Pozvala je predstavnike nevladinih organizacija da se sastanu u Ministarstvu kako bi na partnerski i prijateljski način više razgovarali o ovom pitanju. Što se tiče upisivanja RE djece u škole, svaka škola mora da primi svakog đaka koji se prijavio za upis, jer je to zakonska obaveza. Osnovna škola može odbiti upisivanje đaka samo ako u tom trenutku više nema slobodnih mjesta. Učenici RE populacije se zaista obrazuju u velikom broju osnovnih škola u Crnoj Gori i ne samo u onim školama za koje im je obezbijeđen prevoz. Prevoz do pojedinih škola organizovan je u cilju smanjivanja segregacije, a ne kako bi se iste označile kao pogodne za upis RE djece.

Član Odbora Genci Nimanbegu je saopštio da je radio u Predstavništvu Sistema Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, te da je jedan od rijetkih poslanika koji zna kako izgledaju lokacije naselja Riversajd, Palestina, Konik i romska naselja oko Trebjese. Podsjetio je da se u Danilovgradu aprila 1995. godine desio zločin jer su romske porodice nasilno iseljene, a njihova naselja spaljena. Presuđeno je da Crna Gora mora da plati za taj zločin. U Crnoj Gori ne postoji većinska zajednica, već veće i manje manjinske zajednice. Crnogorsko društvo se mora izboriti sa etničkom segregacijom i zidovima koji su postavljeni prema manjim zajednicama i to mora činiti stalno. Primijećeni su određeni pozitivni pomaci u obrazovanju. Problem dječjih, ugovorenih i prisilnih brakova je kulturološki problem koji se vjerovatno ne može riješiti represijom, jer ona dovodi do nehumanih lomova u porodicama. Obrazovanje je najbolji način da se RE populacija emancipuje na putu sprečavanja sklapanja dječjih brakova. Kao poslanik, od 2009. godine uvijek je ponavljao jednu rečenicu: "Prava Albanaca u Crnoj Gori su u sjenci odnosa između Srba i Crnogoraca." Odnosi između Srba i Crnogoraca nijesu dobri, tenzični su, a odgovornost vlasti je da ih smiri. Poručio je predsjedniku Odbora da pitanja koja ga sprečavaju da zakaže sjednice Odbora predstavljaju koaliciona pitanja koja će uticati na sva naša prava i odnose. Poručio je da moramo rušiti zidove koje smo napravili u glavi, jer tek tada možemo pomoći ugroženim zajednicama.

Poslanica Jelena Božović ukazala je da su se na sjednici čuli konkretni problemi, ali i način na koji bi se isti mogli prevazići. Treba obratiti pažnju na izradu Nacrta strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. godine i pratećeg Nacrta akcionog plana za 2021. godinu i opredijeliti veća finansijska sredstva za njihovu realizaciju. Od velikog značaja bila bi izgradnja skloništa za žrtve dječjih i ugovorenih brakova. Potrebno je da se adekvatno rješavaju problemi RE zajednice, a ne da se samo konstatuju. Izjavila je da će se rado pridružiti predsjedniku Odbora i posjetiti Osnovnu školu "Radomir Mitrović" u Beranama. Zahtjev nevladinog sektora za zapošljavanje medijatora u zdravstvenom i obrazovnom sektoru je minimum koji bi trebalo da bude ispunjen. Zaključila je da bi zapošljavanje pripadnika RE zajednice u državnim institucijama dalo veći podstrek mladima da se usmjere ka obrazovanju.

Po završetku obraćanja, prikazan je desetominutni insert iz emisije Javnog servisa Radio i Televizija Crne Gore pod nazivom „Savore" (Zajedno) u kojoj je prikazana životna priča Sokolja Beganaja koji je od radnika u Komunalnom preduzeću stigao do magistrature i zaposlenja u državnoj upravi.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović ukazao je da je želja Odbora bila da životnom pričom uspješnog Roma pokaže da je u prevazilaženju stereotipa, predrasuda i diskriminacije ključ u obrazovanju koje je i put u potpunu integraciju u društvu.

Nakon toga, obratio se projekt menadžer Vestminsterske fondacije za demokratiju Ivan Radojević koji je ukazao da je predstavljanje aktivnosti koje je Crna Gora preduzela na sprečavanju dječjih, prisilnih i ugovorenih brakova početak jednog šireg dijaloga i razgovora koji treba da se vodi između parlamenata u regionu Zapadnog Balkana, ali i drugih nadležnih državnih institucija i organa. Crna Gora je u prethodnom periodu preduzela brojne aktivnosti koje imaju za cilj iskorjenjivanje prakse prisilnih i ugovorenih brakova i mnogo je učinjeno na usvajanju normativno-pravnog okvira. Međutim, i pored toga što su državne institucije, nadležni državni organi, međunarodne organizacije i nevladin sektor dosta uradile da pomognu pripadnicima romske zajednice, ne možemo biti zadovoljni dok god postoji i jedan jedini slučaj ugovorenih brakova. Ugovoreni dječji brakovi predstavljaju jedan od oblika trgovine ljudima i krivično djelo.

Poboljšanje položaja pripadnika romske zajednice i rješavanje ugovorenih brakova su izazovi sa kojima se suočava cijeli region Zapadnog Balkana. U najnovijim izveštajima Evropske komisije prepoznati su problemi sa kojima se ova zajednica suočava u svakodnevnom životu. U Izveštaju Evropske komisije o Crnoj Gori navedeno je da osobe sa invaliditetom kao i pripadnici romske i egipćanske zajednice nastavljaju da budu žrtve slučajeva diskriminacije i imaju poteškoće u ostvarivanju svojih prava u upravnim i sudskim procesima. Isto tako su na tržištu rada najranjivije kategorije društva žene, mladi, ali i pripadnici romske zajednice. Ono što je bitno kada se govori o regionu Zapadnog Balkana jeste da je u izveštajima Evropske komisije prepoznato da je praksa dječjih brakova i dalje prisutna u Albaniji i na Kosovu, pogotovo među pripadnicima romske i egipćanske zajednice. Situacija u Republici Srbiji nije ništa bolja. U Izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije ističe se da državni organi u Republici Srbiji treba da adresiraju diskriminaciju sa kojom se svakodnevno suočavaju pripadnici romske zajednice, posebno u odnosu na njihov status u društvu, mogućnost ostvarivanja zdravstvene zaštite, obrazovanja, ali i zapošljavanja.

Ocijenio je da pripadnici RE zajednice ne samo u Crnoj Gori, već širom Zapadnog Balkana predstavljaju jednu od najdiskriminisanih grupa u društvu. Kada je riječ o dječjim prinudnim brakovima u Crnoj Gori, prema procjenama nevladinih organizacija svaka treća djevojčica stupa u brak prije punoljetstva. Nakon toga, djevojčice najčešće prekidaju svoje obrazovanje i mali je broj onih koje će nastaviti srednje i visoko obrazovanje. Ovo je problem koji utiče na kasniju integraciju RE u društvo, pronalaženje posla i druge socio-ekonomske uslove života. Bolji položaj RE zajednice i njihova puna integracija jedan je od koraka u procesu pristupanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji. Deklaracijom partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije postavljene su konkretne obaveze i zadaci za zemlje iz regiona Zapadnog Balkana, koji se tiču ključnih prioritarnih oblasti kao što su: obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje, stanovanje, ali i sprečavanje diskriminacije.

Vestminsterska fondacija za demokratiju je javno tijelo Ujedinjenog Kraljevstva koje je posvećeno pružanju podrške demokratiji i demokratskim procesima u preko 40 zemalja širom svijeta. Fondacija je prisutna u regionu Zapadnog Balkana od 1992. godine i trenutno ima kancelarije u svim državama ovog regiona. Bitno je napomenuti da je Vestminsterska fondacija za demokratiju u aprilu 2019. godine započela implementaciju programa podržanog od strane norveškog Ministarstva spoljnih poslova, koji ima za cilj uspostavljanje mreže parlamentarnih odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost u regionu Zapadnog Balkana. Mreža parlamentarnih odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost na Zapadnom Balkanu (HUGEN) zvanično je počela sa radom na Osnivačkoj konferenciji organizovanoj na Cetinju u oktobru 2019. Mreža okuplja 15 radnih tijela koja ostvaruju svoje nadležnosti iz oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti iz osam parlamenata iz regiona Zapadnog Balkana. U okviru svojih aktivnosti

tokom 2020. godine Mreža je pilotirala proces post-zakonodavnog nadzora sa ciljem jačanja parlamentarne saradnje u regionu Zapadnog Balkana, unapređenja nadzornih i kontrolnih kapaciteta parlamenata i primjene najboljih standarda i praksi iz oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti.

Radojević je informisao da će predložiti svim članovima Mreže odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost da se u drugoj polovini 2021. godine u sklopu zajedničkih aktivnosti organizuje konferencija ili multilateralni sastanak na temu značaja sprečavanja dječjih, prisilnih i ugovorenih brakova i diskriminacije romske zajednice. Smatra da bi bilo od velikog značaja da se organizuje konferencija na kojoj bi se razmijenila iskustva i znanja o implementaciji konkretnih ciljeva dogovorenih u okviru Deklaracije partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije. Podsjetio je da je još 2005. godine potpisana Deklaracija u sklopu Inicijative Prva dekada Roma.

Zahvalio je Odboru za ljudska prava i slobode na organizaciji sjednice i na predloženoj inicijativi da se o ovoj vrlo važnoj temi razgovora na regionalnom nivou između nadležnih odbora za ljudska prava u okviru formata HUGEN mreže.

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je obavijestio da je namjera Odbora za ljudska prava i slobode da zbog uloženog napora, životne uspješnosti, kao i aktivizma na integraciji RE populacije u crnogorsko društvo nagradi gospodina Beganaja tako što će uz pomoć Vestminsterske fondacije za demokratiju realizovati njegovu ideju i želju da se organizuje regionalna konferencija na kojoj bi se okupile zemlje Zapadnog Balkana. Ovo iz razloga što se želja ovog uspješnog Roma nije odnosila na njega lično, nego na namjeru da pomogne rješavanju problema svojih sunarodnika. Predlog Vestminsterske fondacije za demokratiju zaista bi mogao pokrenuti neophodne promjene u regionu. Ovaj put jeste ambiciozan, ali je realan i ostvariv, a naročito uz pomoć i podršku ključnog partnera Odbora – Vestminsterske fondacije za demokratiju.

Odbor je podržao predlog Vestminsterske fondacije za demokratiju da se u drugoj polovini 2021. godine u sklopu zajedničkih aktivnosti organizuje konferencija na temu značaja sprečavanja dječjih, prisilnih i ugovorenih brakova i diskriminacije romske zajednice i odlučeno je da Odbor na osnovu Tematske sjednice sačini Izveštaj koji će dostaviti Kolegijumu predsjednika Skupštine na upoznavanje, Kancelariji za evropske integracije, Ministarstvu vanjskih poslova, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i svim pozvanim učesnicima na današnjoj sjednici.

Odbor za ljudska prava i slobode sa Pete (tematske) sjednice, održane 7. aprila 2021. godine podnosi sledeći

IZVJEŠTAJ SA PETE (TEMATSKE) SJEDNICE

"Djeca su djeca"

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana Roma, a u svijetlu podrške javnoj kampanji iz marta 2020. godine protiv dječjih ugovorenih brakova: svako dijete ima pravo na bezbrižno djetinjstvo i sigurno odrastanje, mogućnost da se školuje i razvija svoje potencijale

**Predstavljanje aktivnosti Crne Gore preduzetih na sprečavanju dječjih, prisilnih i ugovorenih brakova, sa fokusom na nediskriminaciju kao jedan od ciljeva utvrđenih Deklaracijom partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije, potpisanom u Poznanju 2019. godine
– ostvareni rezultati, izazovi i predstojeći planovi u ovoj oblasti**

Odbor za ljudska prava i slobode na Petoj (tematskoj) sjednici, održanoj 7. aprila 2021. godine, na kojoj su, pored poslanika, članova Odbora, u skladu sa članom 67 Poslovnika Skupštine Crne Gore, učestvovali: Snežana Mijušković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, mr Božena Jelušić, predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost, mr Sokolj Beganaj, samostalni savjetnik u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava, Marija Ružić Stajović, koordinatorka Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu finansija i socijalnog staranja, Milica Pajović, savjetnica u Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta, Lahira Duraković, savjetnica u Kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova, Dijana Popović, savjetnica u Kabinetu Ministarstva unutrašnjih poslova, Senad Sejdović, potpredsjednik Romskog savjeta, Milica Kovačević, koordinatorka Projekta ROMACTED u Programskoj kancelariji Savjeta Evrope u Podgorici, Nada Đurović Martinović, koordinatorka programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Ivana Ceković, koordinatorka obrazovnog programa u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Danilo Smolović, koordinator programa socijalne politike u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Slobodan Raščanin, predstavnik Predstavništva UNHCR-a u Crnoj Gori, Anjet Lanting, savjetnica UN za ljudska prava, Ivan Radojević, projekt menadžer Vestminsterske fondacije za demokratiju, Dragica Reljanović, predstavnica Vestminsterske fondacije za demokratiju, Milan Radović, programski direktor NVO "Građanska alijansa", Samir Jaha, izvršni direktor NVO „Mladi Romi”, Fana Delija, izvršna koordinatorka NVO „Centar za romske inicijative- Nikšić” i mr Nikola Raičević, predstavnik NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana",

polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020. godinu:

*"Što se tiče **manjinskih prava**, Vlada je u julu 2019. godine usvojila Strategiju manjinske politike za period 2019-2023. i Akcioni plan za period 2019-2020. i opredijelila finansijska sredstva za njihovo sprovođenje. Uspostavljen je ustavni i pravni okvir. Međutim, to tek treba sprovesti u praksi, uključujući i pitanja poput prava na proporcionalnu zastupljenost u javnim službama. Iako je došlo do određenog poboljšanja u pogledu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, nedostatak praćenja i ocjene projekata koji primaju finansijska sredstva dovodi do percepcije da procesu finansiranja još uvijek nedostaje transparentnosti. Javnosti mora biti dostupno više informacija o finansiranju, uključujući izvještaje o projektima i ocjene, kako bi se utvrdilo da li su sredstva potrošena efikasno i transparentno, kao i da li su ispunjeni kriterijumi za interkulturalni dijalog. Možda će biti potrebno preispitati pravni okvir za Savjete manjina u pogledu njihovog osnivanja, pravnog statusa i rodne ravnoteže. Zabilježeni su određeni međuetnički incidenti u kontekstu usvajanja zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom položaju vjerskih zajednica. Etnički motivisani napadi nakon izbora u avgustu 2020. godine izazivaju ozbiljnu zabrinutost.*

*U aprilu 2020. godine, Vlada je usvojila godišnji Akcioni plan za sprovođenje Strategije za socijalnu inkluziju **Roma i Egipćana**. Budžet opredijeljen za sprovođenje strategije i dalje je nedovoljan, tako da planiranju budžeta koji odgovara potrebama Roma treba dati veći prioritet u različitim sektorima. Budžet Ministarstva za ljudska i manjinska prava za finansiranje projekata inkluzije povećan je za 60% u 2019. godini (na 215.000 eura, sa 131.000 eura u 2018. godini). Crna Gora je u julu 2019. godine u Poznanju potpisala deklaraciju partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma koja sadrži kvantifikovane obaveze u ključnim prioritetnim oblastima. Treba*

pojačati napore na ispunjavanju ovih obaveza. Zaključci sa seminara o Romima iz juna 2018. godine koji je uključivao sve relevantne zainteresovane strane, tek treba da budu sprovedeni.

Stopa upisa romskih učenika osnovnih škola blago se povećala u 2019/2020. u odnosu na 2018/2019, u odnosu na višu stopu nataliteta. Stalno nedostaju podaci o ukupnom broju romske djece koja bi trebala da budu upisana u obrazovni sistem, posebno u obavezno osnovno obrazovanje. 2019/2020. godine u osnovne škole bilo je upisano 1.803 romske i egipatske djece (1.793 u godini 2018/2019), dok je bilo samo 142 srednjoškolaca i 13 visokoškolaca. Iako se stope napuštanja škole umjereno smanjuju, ukupne stope završetka studija i dalje su dramatično niske, sa samo 88 učenika koji su uspješno završili osnovnu školu, dok je samo 19 učenika završilo srednju školu u 2019. godini. Dvadeset i jedan romski medijator zaposlen je u Ministarstvu prosvete od početka školske godine 2019/2020, kako bi se povećala stopa upisa romske i egipatske djece i smanjila stopa napuštanja škole.

Broj Roma i Egipćana prijavljenih u Zavodu za zapošljavanje dalje se smanjio sa 802 u 2018. na 747 u 2019. godini, a oni i dalje čine daleko najmanje zastupljenu grupu nacionalnih manjina u državnoj službi. Sprovedene su određene ciljane mjere, poput aktivnih mjera zapošljavanja Zavoda za zapošljavanje (129 Roma bilo je privremeno zaposleno u 2019. godini), ali tek treba obezbijediti njihovu održivost i efikasnost. U oblasti zdravstva, tri romska zdravstvena medijatora zaposlena su u Podgorici, a dva u Nikšiću i Beranama. Njihov broj treba dodatno povećati kako bi se olakšao pristup zdravstvenim uslugama, posebno za raseljene i interno raseljene (R/IR) Rome i Egipćane koji se suočavaju s posebnim poteškoćama u ostvarivanju svog prava na zdravstvenu zaštitu.

Romi i Egipćani, koji su uglavnom interno raseljena lica, imali su koristi od stambenih rješenja u okviru regionalnog stambenog programa, koji u Crnoj Gori dobro napreduje. Ostaju izazovi vezano za stanovanje domicilnih Roma i Egipćana, posebno u svijetlu krajnjeg roka iz jula 2019. godine za podnošenje zahtjeva za legalizaciju bespravni objekata, predviđenog Zakonom o prostornom planiranju i izgradnji objekata. Ovaj obiman i skup postupak stvorio je poteškoće mnogim romskim i egipatskim porodicama. Mnogi od njih ne mogu da podnesu zahtjev za legalizaciju, što bi moglo dovesti do evikcije u budućnosti, posebno u priobalnom području.

Preferencijalni tretman koji izborna zakonodavstvo nudi brojčano malim nacionalnim manjinama kako bi se osigurala njihova politička zastupljenost nije proširen na Rome i Egipćane. Stoga, oni nemaju predstavnika u nacionalnom ili lokalnom parlamentu. Još uvijek nema sistemskog rješenja i institucionalnog odgovora na prosjačenje djece i rane brakove među romskom i egipćanskom populacijom. Romski jezik nije standardizovan i ne uči se u školama. Tokom pandemije izazvane virusom Covid-19, nadležni organi su se u velikoj mjeri oslanjali na donatore i civilno društvo da pruže podršku najugroženijima, uključujući Rome, ne preuzimajući proaktivniju ulogu koordinacije u tom pogledu.” (str. 38 i 39 Radne verzije prevoda Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020. godinu koju je pripremila Kancelarija za evropske integracije),

kontinuiteta višegodišnjih aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode posvećenih praćenju ostvarivanja prava romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori i unapređenju njihovog položaja u cilju postizanja njihove sveobuhvatne integracije,

među kojima se izdvaja Javna tribina na temu: "Aktivizmom do promjena: Socijalna inkluzija Roma kroz edukaciju, trening i zapošljavanje – ocjena stanja i planirane aktivnosti u cilju sveobuhvatne integracije Roma u društvu", koju je Odbor organizovao povodom Međunarodnog dana Roma 8. aprila 2019. godine,

kao i od inicijative NVO "Mladi Romi" za organizaciju sjednice Odbora povodom obilježavanja Međunarodnog dana Roma,

održao je Petu (tematsku) sjednicu na kojoj je vođen konstruktivan i sveobuhvatan dijalog o aktivnostima koje je Crna Gora preduzela na sprečavanju dječjih, prisilnih i ugovorenih brakova, sa fokusom na nediskriminaciju kao jedan od ciljeva utvrđenih Deklaracijom partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije, potpisanom u Poznanju 2019. godine. Takođe, na sjednici su predstavljani ostvareni rezultati, izazovi i predstojeći planovi u ovoj oblasti.

Na Petoj (tematskoj) sjednici Odbor za ljudska prava i slobode je donio sledeći

ZAKLJUČAK

1. Odbor za ljudska prava i slobode ocjenjuje da se u Crnoj Gori u kontinuitetu realizuju brojne aktivnosti na integraciji pripadnika romske i egipćanske populacije u sve društvene tokove, što je rezultiralo značajnim napretkom u svim oblastima njihovog života. Ohrabruju ocjene specijalne izvjestiteljke UN za trgovinu ljudima, posebno ženama i djecom, koja je tokom novembra 2019. godine posjetila Crnu Goru i prepoznala napor Crne Gore u oblasti podizanja svijesti, obrazovanja, stanovanja i zapošljavanja pripadnika RE populacije. Međutim, Odbor konstatuje da i dalje postoje brojne teškoće i problemi sa kojima se RE zajednica kao najsiromašnija i najviše diskriminisana zajednica u Crnoj Gori suočava zbog čega je potrebno uložiti dodatne napore na ispunjavanju obaveza definisanih Deklaracijom partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma u sklopu procesa proširenja Evropske unije, koju je i Crna Gora potpisala u Poznanju 2019. godine, na šta je ukazano i u Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020. godinu.
2. Odbor konstatuje da je Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima u 2020. godini za pet osoba odredio status žrtve trgovine ljudima u oblasti dječjeg i ugovorenog braka. Takođe, Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama u prethodne dvije godine radio je na dva slučaja dječjih i ugovorenih brakova koje je riješio u saradnji sa institucijama u Crnoj Gori i Interpolom u jednoj od susjednih država.
3. Odbor zaključuje da je unapređenje međusektorske saradnje ključno za suzbijanje dječjih, ugovorenih i prisilnih brakova, kao i dječjeg prosjačenja. Posebno je važno adekvatno i brzo djelovanje na lokalnom nivou zbog čega se u svakoj lokalnoj zajednici mora uspostaviti jača veza između policije, centara za socijalni rad, obrazovnih ustanova i sudstva, uz aktivno učešće samih pripadnika romske i egipćanske populacije i civilnog sektora. Takođe, Odbor ocjenjuje da je neophodno raditi na unapređenju dosledne implementacije Protokola o postupanju organa, ustanova i organizacija u Crnoj Gori sa djecom uključenom

u život i rad na ulici, koji su 2019. godine sačinili predstavnici institucije Zaštitnika i potpisali svi nadležni državni organi.

4. Imajući u vidu da je prema podacima MICS istraživanja, koje je 2018. godine uradio MONSTAT u saradnji sa Predstavništvom UNICEF-a u Crnoj Gori, stopa dječjih brakova među opštom populacijom niska, ali da je veoma visoka među romskom i egipćanskom populacijom gdje 55% djevojčica i 25% dječaka stupa u brak prije 18. godine života, Odbor smatra da sa posebnom pažnjom treba razmotriti preporuku Komiteta UN o pravima djeteta da se Porodični zakon izmijeni i dopuni radi uklanjanja svih izuzetaka koji dozvoljavaju brak prije 18. godine života.
5. Odbor ukazuje da je neophodno uložiti koordinirane i kontinuirane napore na realizaciji preporuka Komiteta UN za prava djeteta i Komiteta za eliminaciju rasne diskriminacije koji su tokom Opšteg periodičnog pregleda za Crnu Goru zahtijevali da se preduzmu određene aktivnosti u prevenciji dječjih brakova, obezbjeđivanju skloništa za žrtve dječjih brakova i obezbjeđivanju dovoljnih resursa svim institucijama za realizaciju aktivnosti, a naročito Operativnom timu za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.
6. Iako su u periodu od 2000. do 2015. godine uloženi ogromni naponi da se svim izbjeglim licima izdaju lična dokumenta, procenat upisa romske djece u matični registar rođenih je povećan, pa Odbor za ljudska prava i slobode ukazuje da je u narednom periodu neophodno uložiti dodatne napore u rješavanju statusnih prava svih pripadnika romske i egipćanske populacije, jer isto predstavlja osnov za ostvarivanje svih drugih prava. Takođe, Odbor izražava zadovoljstvo što je Crna Gora, kao jedna od dvadesetak država svijeta sa posebnom procedurom za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva, u prethodnom periodu ostvarila vidljiv napredak u ovoj oblasti čime bi, ukoliko ovo pitanje ostane u fokusu nadležnih organa u narednom periodu, naša država imala jedinstvenu priliku da do 2023/2024. godine u potpunosti riješi pitanje statusa lica bez državljanstva.
7. Odbor je ohrabren ostvarenim uspjehom u obezbjeđivanju ravnopravnog pristupa obrazovanju za pripadnike romske i egipćanske populacije. O ostvarenom napretku svjedoče podaci da je tokom 2019/2020. godine osnovnu školu pohađalo više od 1.800 učenika RE populacije, dok je 2001/2002. godine osnovnu školu pohađalo oko 500 učenika romske populacije. Takođe, Odbor pozdravlja obezbjeđivanje besplatnih udžbenika za sve učenike RE populacije i prevoza do škole i nazad za više od 600 učenika, mjesečnih stipendija za srednjoškolce iz RE populacije u iznosu od 60 eura i za studente u iznosu od 150 eura, uspostavljanje Protokola koji predviđa konkretne korake u slučaju ranog otkrivanja namjere RE djece da napuste školu, unapređenje MEIS aplikacije koja predstavlja sistem informacija o obrazovanju u Crnoj Gori i angažovanje 22 saradnika u socijalnoj inkluziji RE populacije u osnovnim školama. Takođe, Odbor ocjenjuje važnom i najavu da će se u pripremi Nacrta zakona o visokom obrazovanju posebna pažnja posvetiti afirmativnoj akciji kako bi se prava studenata RE populacije izjednačila sa pravima studenata sa invaliditetom.

8. Uprkos ostvarenom napretku, Odbor ocjenjuje da je u predstojećem periodu potrebno raditi na povećanju kvaliteta obrazovanja za pripadnike romske i egipćanske populacije s obzirom da nalazi istraživanja ukazuju da svega 16% romske djece pohađa predškolsko obrazovanje, svako drugo dijete završi osnovnu školu, svega 7% učenika upiše srednju školu, a samo 3% istu završi.
Imajući u vidu navedenu statistiku, Odbor smatra da je za unapređenje stanja u ovoj oblasti potreban multisektorski rad svih nadležnih organa i institucija, kao i aktivnije uključivanje organizacija civilnog društva koje su se pokazale kao dobri partneri u prevazilaženju identifikovanih izazova. Takođe, Odbor ocjenjuje da je potrebno razmotriti angažovanje većeg broja saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana koji bi pored osnovnog trebalo da budu uključeni i u predškolsko i srednješkolno obrazovanje.
9. Odbor poziva nadležne organe da u potpunosti ispoštuju stavove i preporuke sadržane u Mišljenju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore koje se odnosi na angažman saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja, kojim se, između ostalog, nalaže da se planiranim aktivnostima i mjerama u okviru Nacrta strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. godine obezbijedi da pomenuti saradnici mogu zasnovati radni odnos na neodređeno vrijeme i s tim u vezi, ohrabruje nastavak dijaloga Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta sa relevantnim subjektima radi pronalaženja načina za angažovanje medijatora u obrazovanju na neodređeno vrijeme.
10. Odbor izražava očekivanje da će se u okviru Projekta ROMACTED, pokrenutog na inicijativu Savjeta Evrope i Evropske unije koji se realizuje u sedam zemalja regiona i osam opština u Crnoj Gori (Bar, Berane, Bijelo Polje, Herceg Novi, Nikšić, Podgorica, Tivat i Ulcinj), doprinijeti jačanju kapaciteta romskih zajednica na individualnom i kolektivnom nivou radi njihovog učešća u procesu donošenja odluka i osnaživanja svijesti o njihovim pravima, kao i jačanju kapaciteta lokalnih samouprava i većoj posvećenosti pitanjima socijalne inkluzije Roma, što bi trebalo da doprinese unapređenju njihovog položaja i smanjenju jaza između Roma i drugih etničkih grupa.
11. Odbor pozdravlja aktivnosti predstavnika nadležnih državnih organa, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Romskog savjeta, nevladinog sektora, Delegacije EU u Crnoj Gori, Sistema UN-a u Crnoj Gori, Savjeta za regionalnu saradnju na izradi Nacrta strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. godine i pratećeg Nacrta akcionog plana za 2021. godinu.
12. Odbor konstatuje da je za poboljšanje položaja RE populacije potrebno produbiti saradnju između nadležnih resora, partnerskih organizacija i ostalih subjekata.
U tom smislu, Odbor ohrabruje preduzimanje kontinuiranih i koordiniranih aktivnosti od strane svih zainteresovanih subjekata na unapređivanju i podsticanju saradnje između svih državnih resora koji se bave pitanjima RE populacije, razvijanju saradnje sa međunarodnim organizacijama i NVO sektorom, sprovođenju Regionalnog stambenog programa, njegovanju direktne saradnje sa romskom zajednicom u Crnoj Gori, uz naglasak da se u realizaciji svih aktivnosti moraju rukovoditi principom poštovanja ljudskih prava, a posebno najboljim interesom djeteta i jednakim pristupom pravima za sve.

13. Odbor posebno zahvaljuje Vestminsterskoj fondaciji za demokratiju na zalaganju i aktivnoj saradnji koja se ostvaruje u okviru Mreže parlamentarnih odbora za ljudska prava i rodnu ravnopravnost na Zapadnom Balkanu (HUGEN) i na prihvatanju inicijative predsjednika Odbora da ova međunarodna fondacija u drugoj polovini 2021. godine organizuje konferenciju ili multilateralni sastanak zemalja Zapadnog Balkana u namjeri da nagradi uloženi napor, životnu uspješnost, kao i aktivizam na integraciji romske i egipćanske populacije u crnogorsko društvo Sokolja Beganaja, samostalnog savjetnika u Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava. Odbor naglašava da je ideja za organizovanje konferencije inicirana iz razloga što se životna želja ovog uspješnog Roma odnosila na namjeru da pomogne rješavanju problema svojih sunarodnika. Cilj Odbora je da planiranom aktivnošću u saradnji sa Vestminsterskom fondacijom za demokratiju preko životne priče uspješnog Roma pokaže da je u prevazilaženju stereotipa, predrasuda i diskriminacije ključ u obrazovanju, koje je i put u potpunu integraciju u svakom društvu. Odbor očekuje da će učesnici iz osam parlamenata, odnosno šest država Zapadnog Balkana koji participiraju u projektu Vestminsterske fondacije za demokratiju biti u prilici da razmijene iskustva u ovoj oblasti i da razgovaraju o konkretnim aktivnostima koje bi trebalo preduzeti u svakoj od zemalja Zapadnog Balkana pojedinačno, ali i u cijelom regionu.
14. Odbor će dostaviti Zaključak Ministarstvu pravde, ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvu finansija i socijalnog staranja, Ministarstvu prosvjete, nauke, kulture i sporta, Ministarstvu unutrašnjih poslova, Ministarstvu zdravlja, Upravi policije i Vestminsterskoj fondaciji za demokratiju - Kancelarija u Beogradu, na dalji postupak i Kolegijumu predsjednika Skupštine, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstvu vanjskih poslova, Kancelariji za evropske integracije, Odboru za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Zajednici opština Crne Gore, JU Centru za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, Romskom savjetu, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, Programskoj kancelariji Savjeta Evrope u Podgorici, Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Predstavništvu UNHCR-a u Crnoj Gori, Sistemu Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori, Misiji OEBS u Crnoj Gori, NVO „Građanska alijansa“, „Mladi Romi“, „Centar za romske inicijative- Nikšić“, Romska organizacija mladih „Phiren Amenca“ Podgorica i „Udruženje za podršku Roma i Egipćana“, na upoznavanje.

Sjednica je završena u 15 sati i 10 minuta.

**ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA**

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

Jovan Jole Vučurović